

tez teatro ohea izango dugunik. Labayen jaunak beste gauza bat nere ustez zearo egia dena aitatu du, teatroko pertsonak dirala izan ditekian gauzarik bearrezkoena. Alegia, agertzen diren giza-seme eta emakumeak ezur ta mamizkoak izatea eta ez kartoizkoak maiz gertatu diran bezela. Euskal literaturaren gauza bera neur-tzen ibili geranok, eta guztiok ibili gera gutxi gora bera gai ortan. eztakit beñere geren buruari galdera bat egin diogun, eta au da: euskal literaturaren luze laburra, neurria artzen asten geran guz-tietan beti ingurukoak edo urrutikoak, beste literaturak, erdal li-teraturak dauzkagu gogoan eta aiekin konparatzen dugu gurea dakigularik edo eztakigularik. Eta gauza bat galdetu liteke, esate baterako, gaztelaniaz bada literaturan pertsona bat Quijote-a eta aren ondoan Sancho, eta euskal pertsona ori zein dugu? Joanes artzaia, nik askotaz ere gogokoagoa dudan amona, eta Joanesen emaztea, Peru Abarka eta batez ere beste nonbaitik Peru-n ondo-koa. Baiña lau edo bost lagun eta lagun urri xamar beste inguru-koen ondoan. Uste dut or dagoa egin bear dana eta sortu bear dana. Ia olako zerbait sortzen dugun batean edo bestean. Jakiña, badakit askotaz ere errezagoa dala besteri eskatzea, baiña norbaitek egin bearko du ezer egingo baldin badugu.

Arratsaldeko lauretarako utzi da. Julene Azpeitia andreak asi du arratsaldeko saioa.

UME EUSKALDUNAI EUSKERAZ IDAZTEN ETA IRAKURTZEN ZELAN IRAKATSI

Jaun Andreak: Euskaltzaindiak emen Donostian egiteko asmoa zuan batzarretan, lan bat artuko nuan galdetu ziranean, batere eztabaida gabe bayetz erantzun nion: gauza bat bakarragatik: au da, euskeraren alde zer-txobait egitearren. Euskera maite maitea!! neure ama zanaren altzo bigu-nean ikasitako mintzo garbia! Gure erriak, Euskal-Erriak Jaungoikoak daki zenbat gizalditik ona itz egin duan izkera ederra; oñetik oñera gu-gana eldu dan ele maitekorra!! Ill zorian zaudela? Eta ill bear dezula? Ez euskaldunok zure bizia luzatzeko alegiñik egin gabe, ez zera illko!! Ama euskera!! Badituzu oraindik Euskal-Errian, eta Euskal-Erritik kan-

pora, maite zaituzten ume zintzoak; zeu edertzeagatik, eta zeuri indarra emateagatik, edozer neke artzeko prest daudenak. Oyetakoak gera noski, gaur emen batu geran euskaldunak, eta Jaungoikoaren laguntza bitarte dala, zeure alde, Ama euskera!! geure guraso zintzoen izkera maitea!! zerbait, edo zerbait baño geyago, egingo degulakoan nator.

Nere lanen gaitzat auxe artu det: “Ume euskaldunai euskeraz idazten eta irakurtzen zelan irakatsi lezayokien”. Ara zergatik. Ume euskaldunak ez dira berez irakurri zale aundiak. Eta, nere ustez, gaitz au, urrutitik datorkigu euskaldunoi. Beintzat, gure aurretikoak etzuten alfabeto bat asmatzen denborarik eman; eta onegatik gure mintzoak dituan otsak, fonemak, gure inguruko erdera biak ezin adierazi izan dituzte euren alfabetoaren bitartez, eta gure apellido ederrak, eta gure mendi, erri, ibai, etxe ta abarren izenak, danak alperrik galduak artu ditugu. Eta oraiñ eziñ aldatu.

Ni neu, ez naiz jardun ume euskaldunai euskeraz irakurtzen irakasten, beti erderaz baizik; eta ez dakit euskeraz irakatsi al izan banien irakurzaleago izango ote ziran edo ez.

Gañera, irakurtzea, beste jakinduri guztien giltza da, eta gure umeak euskeraz ezer ikasiko badute, lenengo lenengotik euskeraz irakurtzen ikasi bear dute. Gaur eguneko euskaldun danok erderaz beziñ ondo euskeraz irakurtzen ikasi bagendu, etzan euskera gaur dagon bezela beia jota egongo!! Guazen bada ume euskaldunai euskeraz idazten eta irakurtzen zelan irakatsi lezayeken azaltzera, baño aurretik, beste gauza batzuek esan bear ditut.

Gu txikiak giñanean, irakurtzen ikastea gauza gaitza zan, eta irakastea etzan izango batere errazagoa. Denbora artako irakasleen erruki aundia det nik, eta umeena geyago.

Lenengo, erderazko alfabetoak dituan 30 letrak ezagutu bear izaten ziran, eta euren izenak ikasi: a, b, c, ch, eta abar, 30-ak ikasi arte.

Baña, noiz-edo-noiz, 30 letrak ezagutzen ikasitakoan, azten zan gauzarik txarrena. Orduan zan erderaz “deletreo” esaten zayon lan neketsu. aspergarri ta negargarria. Ain negargarria ze, esan bear dizutet. Antonio de Trueba, Bizkaiko Enkartazioetako idazle ezagun onek bere liburu batean diñuan gauza bat.

Antonio de Trueba, Bizkaiko idazle ezagunak, liburu batean dio. Montellano bere jayoterrira, Amerika-n urte asko eginda, gizon bat etorri zala, ta kanpotik izan zan bitartean errian egindako gauzak ikusten zebillela. Enparantzako iturri berriari begira zegoalarik, beste erritar batek esan zion: —Iturri au egiteko gure erriak lanik asko izan zuan. —Zer ba?

—Lenegotan, ipar aldeko onelako menditik (ez naiz oroitzen mendiaren izenaz) ekarriko zala ura, eta lanean asi ziran, baña alperrikako lanak egin zituzten, urik ez zuten aurkitu ta. Gero, beste alako leku batera jo zuten, eta an ere urik ez, edo bear aña ez beintzat, eta azkenez, onelako menditan aurkitu zuten ur jayotza, eta andik ekarria da. Orañ emen daukagu iturri eder au.

Orduan, Amerika'tik etorritako gizonak esan zion: —Nik jakin izan banu nere errian ur billa orrela zebiltzala neronek idatziko nuan ura ugarri nun aurkituko zuten —Nun? —Ni umea nintzala ibillitako eskola zarrean. Eskola berria egiteko zarra bota zutenean, ez dakit ur jaiotza aundi bat nola aurkitu ez zan. —...? —Geuk irakurtzen ikasi eziñik egin genduzan negarren malkoakaz sortua.

Erderaz “consonantes” izena duten letra danak, beste bost “vocales” izena dutenakiñ egiten dituzten konbinazio guztiak ikasi bearra zan lan negargarri ori. Letren izenak eta silabak alkarren antzik ez dutelako, ikasi eziñeko gauza izan oi zan: *jota a ja, ele i li, ce a ca...*

Nik sei urte edo nituanean, gure eskolara ekarri zuten moja berri bat. Erdalduna zan, euskerarik entzun nai ez zuana beintzat, eta irakurtzen erakusteko era berri bat zekarrela esaten zigun. Era berria, au izan zan: “*eme a ma, eme e me, eme i ma me mi, eme o ma me mi mo, eme u ma me mi mo mu.*”

Era au kantuen bitartez zanarren, lengoa baño gaitzagoa ta aspergarriagoa zan.

Baña guk bagenduan ori baño politagoa, eta guretzat askoz ere alaia goa. Bai orixe:

A, e, i, o, u, ama lapikuan daukagu, aita etorri baño len jantzagun.

Guk onela esan oi gendun, ama lapikuaren barruan balego bezela eta aita etorri baño len ama bera jan bear bagendu bezela.

Nere ustez letra ori onela izango zan: A, e, i, o, u, ama, lapikua an daukagu, aita etorri baño len jantzagun, ez ama, lapikokua baizik.

Nere errian lau urterekiñ sartzen ginduezan kolejiuan, eta zazpi urte arte irakurtzen ikasten ibiltzen giñan beko eskolan, zazpi urte betetakoan goiko eskolara eta an ikasten zan idazten.

Beko eskolan ibilli nintzan bitartean, irakasle bi izan nituan, nere oroimena oroipen atsegiñez bete zutenak. Euskaldunak ziran biak. Hermana Guadalupe Azcue Zarauztarra, ta Hermana Encarnación Ugalde Zornotza'koa. Euskerari iguiñik ez zioten, umeak alkarrekiñ euskeraz egiten gendun, eta eurak ere geyenetan euskeraz egiten ziguten. Aspaldi ill

ziran eta Zeruan daude. Nik itz aben bitartez agertu nai diet nere esker ona.

Neri entzuten zaudeten jaun andreak, onezkero esan dezute edo pentsatu beintzat: —Eta zer dala-ta ari da andre ori guri bere umetako gauzak esaten?

Ara zergatik: Unamungo'k esaten du bere liburu batean: “Zuk ez dakizu zeure txikitako berririk; zuk ez dezu zeure umearoko oroipenik; zuk ez daramazu zeure biotz eta begien aurrean zeure aurtzaroa, eta, irakasle izan nai dezu?”

Gauza abek danak orain irurogei urtekoak dira; ordutik onera pedagogiak aurrerapen aundia egin du, beste jakintzak bezela, baña... nik esango banizuteke 1948'g. urtean, orain amabi urte, Burgos'ko erri soster bateko eskolan egiñ nuan billakundea? Siñistuko ote zenduteke emen zaudeten irakasleok batez ere?

Deletreo eraz erakusten zuten, baña lengoen zailtasunak gutxi balira bezela, beste batzuek geitu zizkioten. Ara nola: “*La ce con la a ca. La ce con la e ce. La ce con la i ci*, eta abar.” Sekula alakorik!!

Eskola artan oraindik pedagogiaren arriaroan zeuden.

Metodo gogaikarri orrekiñ aspertuta edo —aspertzekoa ere bazan da— Belgika'n, Decroly sendagilleak, beste era bat asmatu zuen umeai irakurtzen eta idazten irakasteko, erderaz “*Método ideo-visual del doctor Decroly*”.

Decroly jaun au umeak asko maite zituana zan, eta sendakintzako ikasteak amaitu zituanean, besteak bezelakoak ez diran umei irakasteko, eskola bat sortu zuan. Erderaz “*anormales*” deitzen zayoten umei erakusteko. Geroago ume akats gabeai, burutan ondo beteak diranai —erderaz “*niños normales*”— erakusteko sortu zituan Bruselas'en eskola batzuek. Decroly sendagilleak, umeen psikologia asko zekian, ez bere burutik, filosofiaren bitartez aterata, umeak aztertuta, umeekiñ lan asko eginda, ta umeekiñ bizi eta ikasita baizik. Decroly jauna jakintsu aundia zan, eta gañera ume eskola edo lenengo mallako erakustearen apostolu bat. Eta berak asmatutako sistemak ondoren onak ematen zituan edo ez ikusteko, berberak erakusten zien umei, ta lana egin aunitz bere eskola berrietan.

Pedagogia saillean matxinada aundia sortu zuan Decroly osagilleak, eta beste gauzak alde batera utzita, irakurtzen eta idazten erakusteko asmatu zuan sistemari buruz bakarrik, zerbait esan nai det.

Decroly sendagillearen metodo ideo-visual orregaz irakurtzen erakusteko, frase osotik asten da. Eta frase abek danak aginduak izan bear dute. Esate baterako:

“Ekatzu ogi zati ori”. “Eraman ogi zati ori mai gañera”. “Artu ogi zati ori”. “Eman ogi zati ori zure albokoari”. Eta abar, eta abar.

Frase osoa irakurtzen dutenean ikasten dituzte frase barruan dauden itzak, gero, itzen barruan dauden zati edo silabak, eta azkenez silaben barruan dauden letrak. Metodo onetan pedagogiako garrantsi aundidun lege bat betetzen da. Auxe: “Umeei irakasteko nai-ta-nai-ezkoa dala gauza ezagunetik ezezagunera joatea”.

Umeentzat gauza ezagunak dira ogi zatia, maya, aldameneko laguna, ta abar. Baita ere ezagunak ditu, ekarri, eraman, artu, frase oyetan daudenak. Eta gauza ezagun oyetatik dijoa, silaba edo itzen zatitxoak —gauza ezezagunak— ikastera: e-ka-tzu, o-gi, za-ti, o-ri. Eta azkenez, beste gauza ez ezagunak: e-k-a-t-z-u. Pedagogiak agintzen duan bezela. Lengo eran, deletreo eran, *ce e ce*, *ce a ca*, lege ori ez da betetzen, ez eta aintzat artu ere eta umeari legez kontra erakusten zayo, pedagogia ta logika guztien aurka, ezagutzen ez danetik asita.

Umeak ez daki zer dan *jota*, ez *erre*, ez *te*, ez *ese*. Inoiz entzun gabeko gauzak ditu oyek. Eta noiz-edo-noiz, gauza ezezagun oyek ikasitakoan, bere adimenari ez irudimenari ezer esaten ez dioten *kur*, eta *txa*, eta *a* ikasitakoan dijoa “txakurra” itz ezaguna ikastera.

Onegatik, Decroly sendagilleak pedagogiari buruz arrazoi aundia dauka. Ezin ukatu.

Decroly sendagillearen “Metodo ideo-visual” orren oñarria, umeen psikologia experimentalean dago.

Decroly’k esaten zuan: umeak, bere amari entzunda, ta askotan entzun diolako, “txakurra” itz au edonork esaten duanean eta berak entzun, bere adimenak aurkeztutzen dio abere au, etxeakoak ezagutzen dituan eta nagusiari edozein lekutara jarraitzen dion abere au. Txakurraren irudia bere adimeneraño eltzen da entzumenaren bitartez, belarriak lana eginda.

Era berean, “txakurra” itz ori idatzita ipintzen badiogu umeari eta umeak ikusi, eta esaten bazayo “emen txakurra dio”, bere adimenak aurkeztuko dio abere ori bera ikusmenaren bitartez, len belarriak egin duten lana orain begiak eginda, eta obetoago oraindik: belarria baño begia langille pixkorragoa ta piñagoa dalako. Eta itz ori bezela beste guztiak.

Gauza berri guztiak bezela era onek, asieran beintzat, arerio asko izan zituan Belgika’n bertan ere. Aitzakirik asko ateratzen zizkieten: ume anormalentzat asmatutakoa zala, eta beste umeentzat etzuala balio. Aberatsen umeentzat ona zala, baña beartsuen umeentzako ezetz. Gai asko bear da era onekiñ irakurtzen erakusteko, erderaz “material técnico” esaten zayona, eta erosteko diru asko bear da, baña Decroly osagilleak

ume beartsuak ere berdiñ artzen zituan bere eskoletan, eta geroago, Belgika'ko estadiak ordainduta, ume pobreentzat erriko eskoletan ere sartu zan era au. Baita ere esaten zan, metodo ideo-visual orregaz, lengo era zarragaz baño nekezago ikasten zutela umeak irakurri ta idazten, eta abar, eta abar.

Baña, Decroly sendagilleak eta berakiñ ikasitako irakasle mademoiselle Hamaïde, mademoiselle Carter, mademoiselle Devogel, eta abar, anderañoak irakasten zuten eskoletan, lengo era zarraz erakusten zutenetan baño denbora gutxiagoan ikasten zuten umeak irakurtzen eta idazten. Onegatik esaten zuan Decroly jaunak bere eskoletan umeak urte beteko aurreapena artzen zutelako, lau edo lau urte ta erdirekiñ sartzen ziran umei ez irakasteko, urte betean, ez irakurtzen, ez idazten, beste gauza batzuek baizik, batez ere gauzak ikustea, au da, gauza baten barruan gordeta bezela baño agirian dauden gauza danak ikusten erakustea (enseñar a observar).

Bazeikean, era onek, Decroly eta bere jarraitzalle benetakoen eskuetan, ematen zituan onurak beste batzuen eskuetan ez ematea. Baleike, baita ere, beste leku batzuetan, Belgika'n bezelako ondorenik ez ematea era onek, baño ez era txarra dalako. Ez eskolak eta ez irakasleak angoak bezelakoak ez diralako baizik.

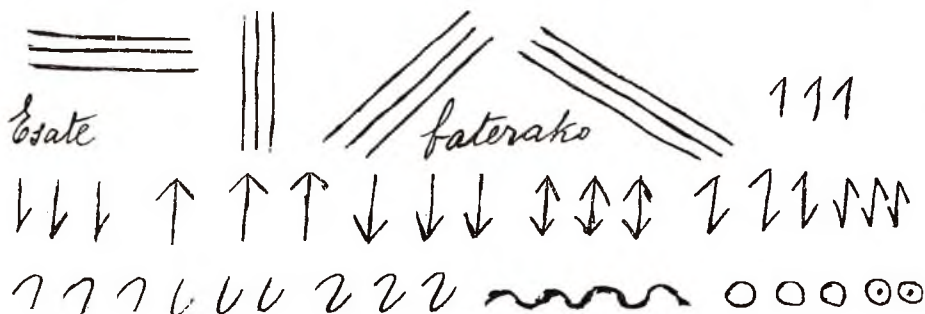
Decroly era au, asko zabaldu zan, ez Belgika'n bakarrik, baita Europa ta Amerika'ko eskola askotan ere. Nik, Madrid'en ikusi nuan era au erabiltzen zan eskola bat emengo gerratea baño apur bat lentxoago. Bilbon ez det iñoiz entzun erabiltzen danik ango eskoletan, eta gaur, une ontan, eziñ esan nezake munduan era ori geitu ala gutxitu egiñ dan. Lisboa-n moja daukatan illoba irakasle batek esanda dakit bera dagoan konbentuan ume tixikiari erakusteko era ori erabiltzen dutela.

España'ko irakasleak gaur degun errebista batean, azkeneko amar urte auetan beintzat, ez det itzik ere irakurri Decroly sendagillearen metodo ideo-visual orretzaz.

Baña, oraiñ gauden ikastaroko lenengo egunetan, Madrid'eko ABC egunerokoan irakurri nituan uri artako ikastetxe guzien izenak, eta, antxe aurkitu nuan izen au: "Colegio Decroly".

Nik uste, izen ori duan ikastetxean, erakusteko erak ere Decroly osagillearenak erabilliko dituztela.

Ume euskaldunei irakurtzen erakusteko, aurretik dibujatzen erakutsi bear zayote. Dibujo errazak, noski.

Ara zergatik: umeak, bizitasun eraginkorra, geldi egon eziña, eta zerbait eginbear aundiak dituzte —ume osoak, akats-gabeak, “normales” esan nai det— eta onegatik, liburuan idatzita dauden itzak irakurtzea baño, atseginiago zayote, idaztea. Idazteko, begiak, belarriak eta oroimenak lana egin bear dute, irakurtzeko bezela, eta gañera eskuak eta beatzak erabilli bear dira.

Umeak duten mobitu bearra irakurtzen baño idazten obetoago betetzen dutelakoz, irakurtze soilla baño idaztea maiteago dute. “Gustoko lekuan aldaparik ez”.

Irakurtzen baño idazten gutxiago nekatzen da umea. Au egi aundia dala irakasle danok dakigu.

Umea al dan gutxien nekatuaz, edo, al izanik, batere nekatu gabe erakustea eskatzen du pedagogiak. Au ere egi da. Eta onegatik, irakurtzen erakusteko, lenengo idazten erakusten da.

Eta era berean idaztea baño dibujo batzuek errazago zaizkiolako umeari, eta pedagogiaren lenengo eskabidea errazetik saillera joatea dala-koz, lenengo lenengotik dibujo apur bat erakutsi bear zayo umeari.

Au diot ume euskaldun, naiz erdaldunentzat. Nik eziñ esan nezake hebreo, arabe edo txinoz irakurtzen erakusteko bide ori bera ibilli bearko danik, edo onena danik, pedagogiaren lege batzuk arraza guztietako ume-entzat diran arren.

Orra emen azaldua, nere ustez, irakurtzen erakusteko bidea dibujoa, idaztea ta irakurtzea diranen zergatia.

Ez det esan nai umeai irakurtzen ikasi baño len derrotean idazten erakutsi bear zayotenik. Au izango litzake, lengo denboretan, lenengo irakurtzen bakarrik, eta, irakurtzen ondo ikasitakoan idazten erakusten zan bezela —irakurtzen beko eskolan eta idazten goikoan—, oraiñ ori

berbera, alderantzira egitea. Ez, ez da orrela. Umeak letra bat ikasi bear badu, esate baterako *i*, letra ori lenengo idazten ikasi bear du, eta gero moldeko letran irakurtzen.

Orañ, eskola geyenetan egiñ oi dan bezela, umeari, irakurtzen ikasi arte, ez zayo letra nagusirik erakutsi bear. Lenengo liburuan letra danak xeak izan bear dute.

Ez eta ere etzayo umeari letraren izenik erakutsi bear irakurtzen ikasi arteraño. Letrak adierazten duen fonema baizik. Letren izenak gero ikasiko ditu. Gauza motza irizten diote batzuek irakurtzen jakiñ eta letrak nola izena duten ez jakiteari. Baña, motzagoa da, nere ustez, letren izenak jakiñ eta irakurtzen ez jakitea.

Orañ sei urte inguru España'ko Estaduak mobimentu aundi bat sortu zuan "Cruzada contra el analfabetismo" izenarekiñ.

Sariak ere eman zituan analfabeto geyagori irakurtzen eta idazten erakutsi zieten irakasleai, eta, baita denborarik gutxienean irakurtzen eta idazten erakusteko era berriak sortzen zituzten irakasleentzat.

Onelako sari bat irabazitakoa izan zan Martin Sanabria jauna, Toledo'ko eskola bateko irakaslea.

Jaun onek bere "Sistema Onomatopéyico de Enseñanza" izena quan liburuan dio: "edozeñ analfabeto, naiz ume naiz pertsona nagusiak —"normales" bear dute izan—, illabete baño denbora gutxiagoan ikasi lezaketela irakurtzen eta idazten berak asmatutako "Sistema Onomatopéyico" orren bidez. Au egizatzen dutela amar milla analfabeto adiñ guztieta-koak, ume, mutill koskor, gizon da agure zar, illa bete baño gutxiagoan irakurtzen da idazten ikasi zutenak. Eta edozeñi erakusteko gordeta daukala ainbat eta ainbat idazki, España ta atzerritik etorriak, bera esker-tuaz sistema ori asmatu dualako".

Era orretan dagoan gauzarik berriena, letra bakoitza erakusteko, arpegiaz edo beatzagaz, begiakaz edo eskuakaz, beso edo oñakaz imintzio bat egiñ bear izatea da. Ta onexegatik ere, umeai, era ori atsegiñ izango zayotela esan bearrik ez dago.

Era orren zertzelada guztiak azaltzeko astirik ez det emen, baña, esan bear det, Toledo'ko Martin Sanabria jaunaren eskolan bezelako onurak ez dituala ematen nik ikusi ditudan beste eskola batzuetan beintzat. Illa betean ez eze kurso batean ere ez dira eltzen umeak tontor oyetaraño.

Len esan detan metodo ideo-visualean gertatzen dana gertatzen da emen ere. Era asmatu duan irakasleen eskuetan ematen dituan onurak eziñ eman lezazke beste edozeñi irakasleren eskuetan, erarik onena izan arren.

Amaitu bear det. Ez naiz erderaz “teorizante” esaten zayoten oyeta-koa, nik, ume askori erakutsi diet idazten eta irakurtzen, eta lan onetarako neuk egindako liburu bat det, eta neuri begikoen da errazen egiten zaidan sistema auxe da: *Dibujoaren eta idaztearen bitartez irakurtzen erakustea.*

Ez det esan nai onena danik. Irakasle euskaldun eta euskalzaleak alegindu ezkeru obeagoak egingo dituzte.

Esan det.

Eskauriatza'ren Azpeitia'tar Julene.

Alfonso Irigoyen jaunak Anai Berriotxoak bialdu duen lana irakurri du aren partez.

EUSKAL IRAKASKINTZAZ

† Irun'dik, 1961-XII-19'n. Irigoien Alfonso'ri. Euskal Literaturari buruz Elkar-izketaldietako Batzarrian. Donostian.

Emengo egunkarietan irakurri det, Batzar orretan parte artzen detala.

Irudi-bidez Euskal Literatura erakusteko laburpenakin pozik joango nintzake Batzarrekoen iritzi ta argibideak eskatzera, baiña mutillen esamiñetan gaude, eta ezin det urten emendik egun auetan.

Beste lanik ez det gertatu, baiña bi oar labur bialtzen dizudaz.

Ez det erarik manetofonagaz eginda bialtzeko, eta orregaitik zuk edo beste batek irakurtzeko eskatzen dizut, mesedez.

Eskerrik asko.

LENDABIZIKOA. *Irun'go gure Ikastetxe batean ematen ditudan Euskal-Ikastaldiak.*

Etxe bi ditugu emen Irun'en. Erriko mutillentzako, bata. Anai Salletar izan nai dutenentzako, bestia. Emen erakusten det euskera pixka bat, udaran.

Amabi-amairu urtekin etortzen dira. Gure ikastetxietakoak, Batxilleratuko pare bat urte edo geiago eginda, eta erri txikietakoak San